

**ЕДВАРД ЛІР
ПРО
САМОГО
СЕБЕ**

Як же Ліра цього не любити!
Понаписував стільки книжок!
Скаже хтось: — Буркотливий, сердитий... —
Інші скажуть: — Чудовий дідок!

Головатий він виріс, на славу.
Ніс у нього великий такий.
Носить бороду Лір, як оправу.
Ні вродливий собі, ні бридкий.

Має вуха і має він очі,
Має пальці на кожній руці.
Був колись він до співів охочий,
Та давно вже не пнеться в співці.

Не кімната у Ліра, а зала,
І самі тобі книги навкруг.
З вин — йому найдобріша марсала,
Та п'яницям він зовсім не друг.

Дружать з Ліром і дітки, й ровесники.
Зветься Фосс його любий коток.
Тіло Лірове — кругле-круглесеньке.
Носить він капелюх-котелок.

А як десь на чужинській землі
Вийде в білім плащі погуляти,
Хлопчаки закричать: — Он англій-
ець причинний никае в халаті!

Плаче Лір, де ревуть океани,
Плаче Лір на горі крем'яній,
І купує млинці й марципани,
І примочки, й цукерки смачні.

По-іспанському трохи читає.
Не смакує старому імбир.
Як-то добре, що світом блукає
Чоловічок такий — містер Лір!

**ХТО Ж
ТАКИЙ
ЕДВАРД
ЛІР?**

СЛОВО ВІД ПЕРЕКЛАДАЧА

Щойно ви прочитали, так би мовити, віршований автопортрет Едварда Ліра.

Хто ж він такий, цей славний чоловік?

«Едвард Лір — жартун і витівник», — скажете ви. І не помилитесь.

Та він був не тільки жартун і не тільки витівник...

1846 року в Лондоні вийшла друком невеличка книжечка смішних віршів і ще смішніших малюнків з незвичайною назвою: «Книжка нісенітниць». Ім'я автора не було зазначене.

Книжечка мала успіх, та ще який!

Призначалася вона для дітей, але й дорослі читали її з захопленням. Це була подія не лише в дитячій, а й в «дорослій» літературі Англії.

«Книжка нісенітниць» зразу ж стала бібліографічною рідкістю, тобто їх швидко розкупили, і навіть Британська бібліотека нині не має примірника першого її видання, а мусить задовольнятися третім (1861) ...

Написав її Едвард Лір, відомий на той час лише небагатьом пейзажист і натураліст.

Народився він у Лондоні 12 травня 1812 року, а помер 1888 року в Сан-Ремо, в Італії, де прожив останні свої роки в товаристві старого албанця Георгіо Кокалі та kota Фосса, якого увічнив у віршах і малюнках.

Едвард був найменшою дитиною у великій сім'ї, — мав він двадцятєро братів і сестер.

Мати його походила з Ірландії, батько — з Данії (Едвард був ще малий, коли батько помер злидарем у борговій в'язниці). В п'ятнадцять років Едвард уже заробляє собі на прожиття, розмальовуючи ширми й віяла та малюючи анатомічні вивіски для лікарів, а в вісімнадцять стає професійним художником.

Кілька років він живе у маєтку графа Дербі, малює для господаря його величезну колекцію рідкісних птахів, зізнаючись друзям, що йому тоскно в розкішних графських покоях, де «так і хочеться пострибати на одній ніжці». Злидні й хвороби (хронічна астма, бронхіт, неврози, хворе серце) женуть Ліра з місця на місце, з країни в країну. Лікарі йому рекомендують цілковитий спокій, та на всі хвороби Лір знає одні ліки — працю. В пошуках краєвидів для малювання він об'їздив Албанію, Грецію, Корсику, Мальту, Крит, Єгипет, острів Корфу, Швейцарію, Італію, Французьку Рів'єру, причому часто проходив пішки п'ятнадцять-двадцять миль до того місця, де мав малювати. Мріяв побувати в Новій Зеландії, Тасманії та на озері Чад. В шістдесят два роки цей хворобливий чоловік їде до Індії і вже через пів року надсилає в Англію не менше 560 малюнків, 9 книжок ескізів і 4 альбоми. Звісно, славетний автор веселих нісетниць-«нонсенсів» і відомий художник міг би легко зробити кар'єру в маєтках англійських аристократів чи й при дворі, адже якимось йому довелося навіть дати кілька уроків малювання самій королеві Вікторії, але він раз і назавжди вибрав непевну долю вільного художника.

Лір був дуже вразливий, його дратував усякий галас, погана музика, проповіді модних священників, юрба, метушня — звідси відразу до так званого «світського життя», буркотливість, любов до затишку, до товариства приємних людей. І небагато хто мав стільки друзів, як Едвард Лір! Вміння дружити було не останнім з його численних талантів — своєрідний художник і поет, він добре знав кілька європейських мов, зокрема давньо- і новогрецьку, був музично обдарований, гарно співав. Лір поклав на музику багато віршів — своїх і поета-романтика Альфреда Теннісопа, часто їх виконував високим тенором і так зворушливо, що друзі плакали, слухаючи його.

«Книжка нісенітниць» складалася з веселих п'ятирядкових віршів. Сам Лір називав їх «нонсенсами», хоч використав для них форму народних пісенок-лимериків. Народні лимерики розповідали про якусь веселу чи неймовірну подію, часто в них висміювалися присутні чи знайомі

люди. Лір зберіг форму народного лимерика, але наповнив її своїм, «лірівським» змістом. Як і в народних пісеньках, у Ліра в кінці першого рядка часто називається «адреса» героя — село, місто чи країна: «Жив та був чоловік у Кілкенті...», далі розповідається про його дивний вчинок чи спосіб життя, а останній рядок, «підсумковий», мов лупа, повторює перший. В цей останній рядок буває вкраплений «оціночний» епітет («нерозважний дідочок», «смішний чоловік» тощо), який разом із «точною» адресацією героя створює неповторний іронічний колорит.

Едвард Лір створив свій світ — фантастичний, буйний, веселий, де, однак, є свої закони, своя логіка. Герої його знають, що в бороді у них поселяться птахи, і так воно й стається; вони живуть на деревах і на стовпах, а розбившись навпіл, склеюються клеєм; дзвонять у двері, аж поки посивіють, хоч ніхто не відповідає, годують дітей лише булками, навчають жаб співати, каченят — танцювати тощо. Зовнішність у них відповідає їхнім вчинкам: то довгий ніс, який треба помагати носити або на який сідають усі птахи, то страшенно довгі ноги чи кучері. Ці люди, як правило, живуть у злагоді з природою (танцюють із круком, чи котом, чи мухою, клюють крихти разом із пташками) — і в незлагоді з суспільством, яке не хоче терпіти їхніх химер (усі сердяться на бабусю, що вітається, крутячись на одній ніжці, б'ють чоловіка, що посмів танцювати з круком). Персонажі з лимериків хоробрі й терплячі (виграють на дуду, поки змії утече від них, гуляють у кратері Етни, кажучи, ніби там холодно), великодушні й щедрі (деруть на клапті й роздають свій жилет або всіх звідусюди запрошують ховатися від дощу під свій бриль з величезними крисами).

Свої «нонсени» Лір ілюструє характерними малюнками — вони так гармонійно доповнюють вірші, що сприймаються як єдине ціле з ними.

В цих ілюстраціях він відступає від звичайної скрупульозності, точності своїх пейзажів і замальовок натураліста, сміливо вводить елементи гротеску, дитячого малюнка.

В 1870-х роках визнаний уже «лауреат нонсенсу» створює великі вірші: «нісенітні пісні» та «смішну лірику». Ці вірші дуже музичні (до деяких із них автор написав і му-

зику), сповнені душевної теплоти і світлого ліризму. Здебільшого вони дуже схожі на романтичні балади: їхні герої тікають далеко-далеко і десь у щасливому Громбулійському краї знаходять мир і спокій («Кицька і Сич», «Качка і Кенгуру», «Комар Довгоніг і Муха»). Тільки тут поетизуються і звеличуються не типові для балади лицарі та красуні, а персонажі нібито зовсім не поетичні, буденні. Та почуття їхні і вчинки такі людські й людяні, гумор (уже не іронія!) такий м'який і теплий, а баладні художні засоби (чітка мелодійна ритміка, дзвінкі повтори й рими, обов'язковий романтичний місяць на небі тощо) вжиті так до ладу, що читач тішиться цим своєрідним сплавом героїчного й кумедного і не сприймає його як наслідування чи пародію. В житті героїчне й романтичне часто переплітається з буденним і комічним, то й не дивно, що ці жартівливо-казкові балади звучать як правдиві розповіді про те, що було чи буває повсякчас у дійсності, тільки замість Кицьки й Сича, Комара та Мухи треба підставити імена живих людей (недарма ж у Ліра персонажі написано з великої літери, як у байці!).

«Долірівська» англійська література для дітей складалася здебільшого з нудних повчань у віршах і прозі: як, що й коли слід робити, щоб бути хорошим хлопчиком чи дівчинкою. Часто ті повчання мали релігійне забарвлення — похмурий, суворий дух пуританства не терпів повнокровного життя, гри та сміху. І чи не на зло тій набридливій моралі, яка без кінця повторює, що чорне є чорне, а біле — біле, відчайдушні Джамблі попливли у море в решеті, а не в човні? Сміливі диваки перемагають — вертаються додому зміцнілі й змужнілі, а ті, хто пророкував їм загибель, самі обіцяють попливти колись у решеті в море. А Поббл, що втратив пальці на ногах? Усім відомо: промочиш ноги — дістанеш нежить. У Поббля, і взагалі у Побблів (як і Джамблі, і Хи-Трун, і Пип, і чимало інших персонажів, Поббл — істоти, створені фантазією Ліра) усе навпаки: треба кутати носа, щоб не збутися пальців на ногах! Герой таки втрачає на ногах пальці, але то не біда, — врешті з'ясовується, що Побблям ті пальці й не потрібні.

Вершиною творчості Ліра стала невеличка поема «Пип Скрубіозний». Розповідає вона про те, як з'являється такий

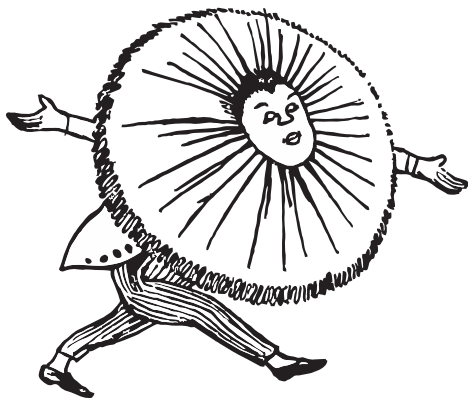
собі Скрубіозний Пип — схожий і на звіра, і на птаха, і на риби, і на комаху, та найбільше — на людину (і то не просто на людину, а на самого Ліра!). До Пипа приходять, прилітають, припливають усі на світі звірі, птахи, риби й комахи і водять круг нього веселий танок. Це ж в такій своєрідній, близькій дітям грайливій формі втілив автор свою заповітну мрію про гармонію, єдність усього живого на світі, в центрі якого (а не зверху!) він ставить Людину, що тієї гармонії, тієї єдності не порушує, а всіляко її плекає. Цей мотив звучить і в інших творах поета: в лимерику про діда з міста Ді, який запрошує всіх звідусюди ховатися під його дуже крилатий бриль від дощу, а також в баладі «Бриль старого Хи-Труна», де дія теж пов'язана з брилем, але відбувається не під, а на брилі, який накриває усього господаря, — безліч веселих створінь поселилось і, звісно ж, танцювало на ньому.

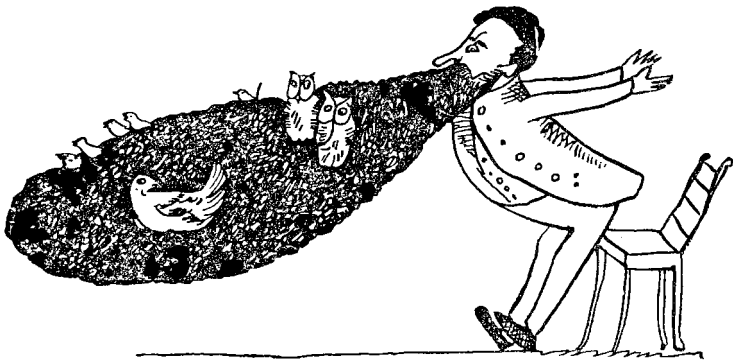
А чому Пип — *Скрубіозний*? І що означає це слово? Лір вигадував не тільки небувалі істоти, а й небувалі слова, найчастіше урочисті, схожі на латинські. Деякі дослідники його творчості намагалися розшифрувати це й інші «лірівські» слова, тлумачили «*скрубіозний*» як «хитромудрий»; «*мумбійський*» — як злиті два слова «мугикати» та «умбрійський», себто італійський, — отже, мовляв, «*мумбійські* пісні» — це пісні італійські. Та ці тлумачення самі дослідники називали приблизними й необов'язковими, Лір свої словотвори теж ніде не пояснював, лишаючи, мабуть, читачеві сприймати їх, так би мовити, на слух...

Та всього, що хотілося б розказати про цю незвичайну людину і її творчість, не вмістити і в товстій книжці.

Отже, друзі, приємного й корисного вам знайомства з Едвардом Ліром!

**ТАК
Я
И ЗНАВ!**

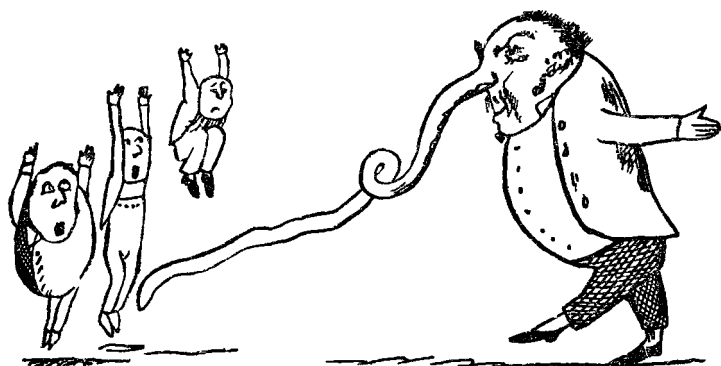

— Так я й знав! — скрикнув дід з бородою. —
Борода мені стала бідою!
В ній усяка пташва
Кубла, гнізда звива,
Порядкує мені бородою!

Чепуриста дівчина з Райда
Дерев'яним тувелькам рада!
Ще купила на щастя
Цуценяток крапчастих
І гуляє з ними по Райду.

Жив та був собі дід, що мав носа.
Всім казав: — То вам тільки здалося,
Що великий мій ніс, —
Ні, він ще не доріс!
Ви мого ще не знаєте носа!

Жив собі чоловік на горбку —
Все на світі робив нашвидку.
Вільним кроєм спокушений,
Вдяг сорочку бабусину
Та й гасав день і ніч по горбку.

Пташечки на її капелюшку
Мов сказати щось хочуть на вушко.
Мовить дівчина: — Хай!
Шпак чи грак, прилітай
Відпочить на моїм капелюшку.

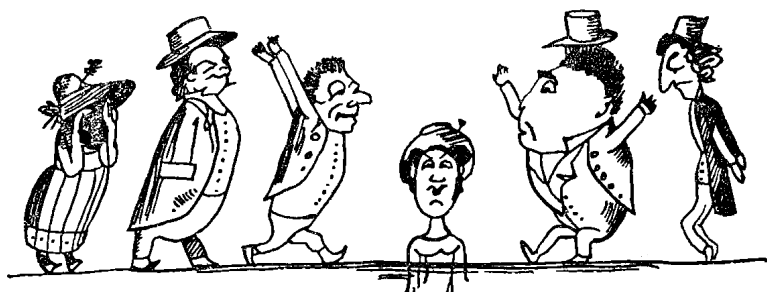
— Ой спляю тебе! — дівчині з Смірни
Прабабуся грозить несумирна.
А онука пита:
— Може, спалиш kota
Замість мене, прабабо із Смірни?

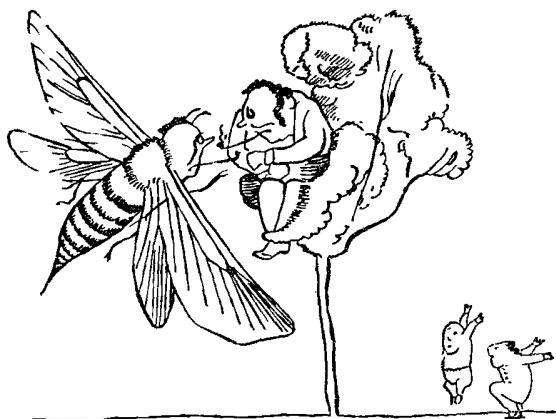
Жив собі чоловічок у Чилі,
Що поводивсь не так, як учили:
 Все на сходах сидів,
 Груші-яблука їв
Дивний той чоловічок із Чилі.

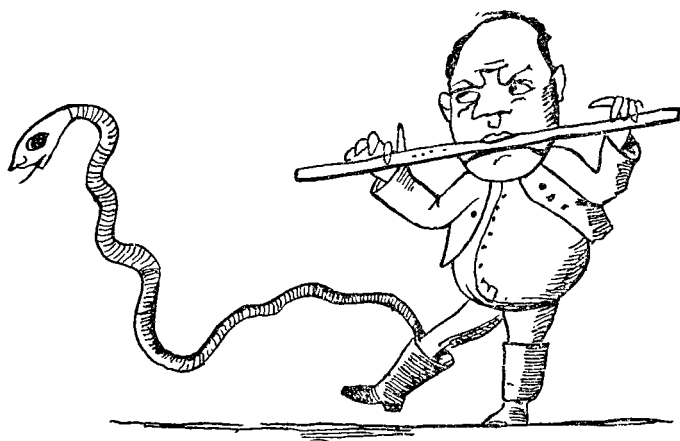
Був собі чоловік з тулумбасом —
День і ніч вигравав-тулумбасив.
 Та сусіди сказали:
 — Щоб не був ти зухвалий,
Поб'ємо і тебе, й тулумбаса!

У привітної тітоньки з Чертсі
Ревранси — від щирого серця!
Раз на місці крутнеться
Та й у землю вженеться...
От і сердяться люди у Чертсі.

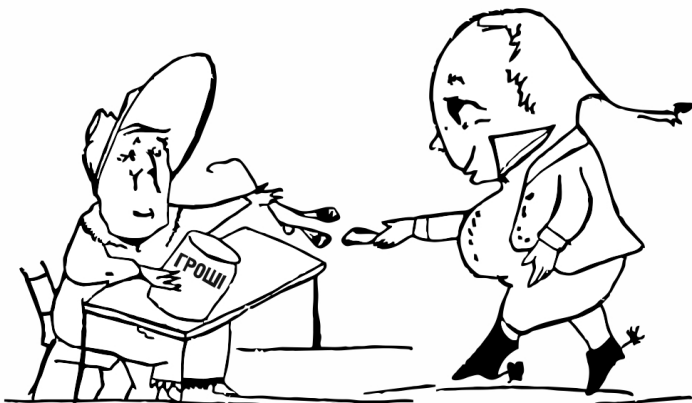
Жив на дереві дід, а бджола
Все до нього, вреднюча, гула.
Хтось питає: — Дзижчить?
— Та уже ж не мовчить!
Це ж звірюка якась — не бджола!

Грав дудар на дуду без увагу...
Зирк — аж змії йому лізе в халяву!
Та він грав-вигравав,
Поки драла змії дав —
Від музики, що грав без увагу!

Підборіддя собі заточила
Так, що стало подібне до шила,
Одна дівчина гарна
І на арфі заграла
Підборіддям — ой любо та мило!

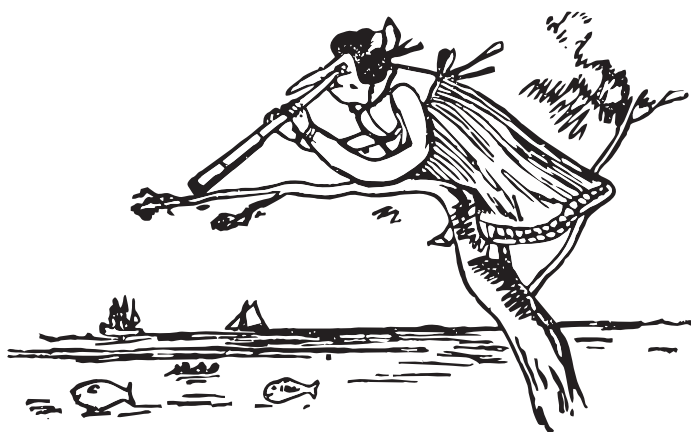
Жив собі чоловік у Кілкенні,
Що мав гріш — і не більш — у кишені,
І того взяв потратив
На меди та салати...
Отакий-то ласун із Кілкенні!

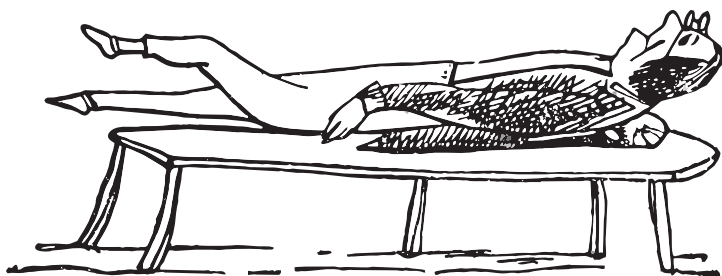
Хвацький цей чоловічок із Іскії!
Так танцює, аж очками блискає!
То хорнпайпа, то джиги...
Все виходить до шмиги
В чоловічка веселого з Іскії.

Говорив чоловік у човні:
— О, як гарно пливеться мені! —
Крикнув хтось йому: — Де ж!
Зовсім ти не пливеш! —
І зомлів чоловік у човні.

Рвалась дівчина з Португалії
В море! Вже й корабля споряджали їй...
Та вгляділась в те море
І сказала: — О горе!
Краще в рідній лишусь Португалії!

Жив колись чоловік у Молдавії,
Що уславився дивною славою:
Поки силоньку мав,
Лиш на столику спав
Той смішний чоловік із Молдавії.

Як один чоловічок з Мадраса
На ослі покататись зібрався,
Та в осла — довгі вуха!
Скинули відчайдуха...
Покатавсь чоловічок з Мадраса!

ЗМІСТ

Едвард Лір про самого себе	3
Хто ж такий Едвард Лір?	5
<i>Слово від перекладача</i>	6
Так я й знав!	11
Завдяки добрості професора Бреха	109
<i>Три рецепти для домашнього куховарства</i>	110
<i>Нісенітна ботаніка</i>	113
Жук-жартун та інші	121
За море! За гори! На край землі!	135
<i>Джамблики-Джамблі</i>	136
<i>Рябий пиріг</i>	139
<i>Стіл і Стілець</i>	143
<i>Качка і Кенгуру</i>	146
<i>Цвікі-Вікі-Горобець</i>	149
<i>Комар Довгоніг і Муха</i>	152
<i>Пісня пеліканів</i>	156
<i>Нове вбрання</i>	159
<i>Поббл, що без пальців на ногах</i>	161
<i>Донг із світляним носом</i>	163
<i>Кицька і Сич</i>	167
<i>Сватання Йонгі-Бонгі-Бу</i>	169
<i>Бриль старого Хи-Труна</i>	173
<i>Аконд із Свету</i>	175
<i>Містер і місіс Дискоболоси</i>	178
<i>Події в житті мого старенького дядька Арлі</i>	183
Колись дуже давно	185
<i>Про чотирьох малих діток та їхні наволо світні мандри</i>	186
<i>Історія семи родин, що жили біля озера Буль-Буль</i>	201
Пип Скрубіозний	217